

Geworpen stenen en botsende verklaringen

Het EK Voetbal 2021 is alweer geschiedenis. Niettemin lijkt allerhande op dit EK vertoond voetbalgedrag universeel en tijdloos: bij overtredingen heeft nooit iemand schuld en als de bal over de streep rolt, claimen beide strijdende partijen de ingooi. Supporters volgen blindelings de spinale reacties van hun helden. Over dit fenomeen werd al gerapporteerd in een studie uit 1954, getiteld *They saw a game* (Hastorf & Cantril, 1954): studenten aan de universiteiten van Dartmouth en Princeton beleefden de overtredingen van hun eigen American football-team en die van de tegenstander, verwickeld in een onderlinge wedstrijd, wezenlijk anders. Het was de andere partij die de eigen overtreding uitlokte, zo vonden men, en eigen overtredingen waren minder ernstig dan die van de tegenstander. Het eigen team ('ingroup') werd dus veel milder beoordeeld dan de tegenpartij ('outgroup'). In andere woorden, de eigen groep werd in een positief daglicht gesteld vis-à-vis de andere groep. We noemen dit een 'self-serving bias' of ook wel een 'group-serving bias'. Dergelijke biases zijn natuurlijk niet voorbehouden aan voetballers en hun fans. Ze zijn van alle tijden, alle windstreken en alle contexten. En veelvuldig bestudeerd. Het verklaren van fenomenen op micro- en op macroniveau (denk aan oorlog, armoede, welvaart, succes) is nu eenmaal verweven met belangen, leefomstandigheden, maatschappelijke discoursen, machtsdynamie-

ken, menselijke emoties, identiteiten, cognitieve beperkingen en meer. Zelf heb ik onderzoek gedaan naar de interpretaties van en reacties op normschendingen in een intergroepscontext (DeRidder, Tripathi & Schruijer, 1992). Zo heb ik verklaringen van normschendend gedrag onderzocht onder Turkse en Nederlandse leerlingen (Schruijer & Lemmers, 1996). Hun werd gevraagd een vignette te lezen waarin een Turkse of Nederlandse jongen een andere (Turkse of Nederlandse) jongen slaat om vervolgens een verklaring te geven voor dit gedrag. De context is ambigu – het gebeurt op straat, temidden van een groepje jongens, er wordt getrokken en geduwd, en dan vindt het incident plaats. Ook hier was er sprake, aan beide kanten, van self-serving verklaringen. Outgroup gedrag (dus Turks gedrag beoordeeld door Nederlandse leerlingen en Nederlands gedrag beoordeeld door Turkse leerlingen) werd beduidend meer aan een agressieve gezindheid toegeschreven dan ingroup gedrag. Verder werd outgroup gedrag als ongepaster beoordeeld en zou het zwaarder gestraft moeten worden in vergelijking tot ingroup gedrag, waarbij de Turkse leerlingen nog negatiever waren over het outgroup gedrag dan dat de Nederlandse leerlingen dat waren.

Laatst werd ik geconfronteerd met een situatie die nogal leek op ons vignette van toen – alleen was ik nu geen waarnemer of onderzoeker, ik was er onderdeel van.

Ik wandelde samen met een vriendin in een park. Op een brug stond een groepje jongens, ik schat van een jaar of twaalf, waarvan sommigen met een Marokkaans uiterlijk. Er kwam net een bootje aan om onder de brug door te varen. Een van de jongens gooide

*Onze percepties verschilden,
evenals onze herinneringen,
maar ook onze ideeën
over hoe te handelen*

een steen in het water. Zijn blik was uitdagend. Het bootje hield angstvallig in. Ik zei iets in de trant van 'dit is geen goed idee, je kunt mensen bezeren, dit moet je echt niet doen!' Inmiddels had hij een baksteen gepakt. Die uit zijn handen werd genomen door een wat oudere jongen. Laatstgenoemde gooide de baksteen in het water, iets van de brug af. Richting het bootje of dusdanig dat hij niet op de rand van de brug terecht zou komen? Net op dat moment bleek dat een ander bootje vanaf de andere kant onder de brug door wilde varen. Toen stopte een fietssende man, een klein kind achterop, en begon vreselijk te schelden tegen de groep jongens. Alles liep met een sisser af. Wat gebeurde er nu werkelijk? Wie deed wat met welke intentie, moest er ingegrepen worden en hoe? Mijn vriendin en ik hebben er lang over nagepraat. Onze percepties verschilden, evenals onze herinneringen, maar ook onze ideeën over hoe te handelen. Mijn vriendin vond dat we 112 hadden moeten bellen om te zeggen dat Marokkaanse jongens stenen van de brug gooiden. Maar, zei ik, was er dan werkelijk groot gevaar? Trouwens, waren het Marokkaanse jongens

of Nederlandse jongens, waarvan sommigen met een Marokkaanse achtergrond? Had hun achtergrond er überhaupt iets mee te maken? Zou de politie niet sowieso te laat zijn? En als ze op tijd kwamen, zou hun optreden de boel niet juist doen escaleren? We waren het erover eens dat de eerste jongen aan het uitdagen was, dat stenen in het water gooien potentieel gevaarlijk is, en dat de opvarenden geschrokken waren. Was het kwade opzet of iets leeftijdsconform doms? Maar hoe te interveniëren? Ik deed een beroep op het gezonde verstand van de jongen zonder autoritair over te willen komen. Onderschatte ik de ernst van de situatie? Wat als er iemand was geraakt? De jongen die de steen afpakte wilde de situatie tot een goed einde brengen door de steen snel weg te werken. Althans zo ervoer ik het. Mijn vriendin echter dacht dat hij de steen richting het bootje wierp. Immers, de mensen in het bootje keken verschrikt. Maar was dat omdat ze een boze opzet in zijn ogen lazen of omdat ze nu eenmaal kwetsbaar waren (en al gespannen door die eerste steen)? En wat te denken van de scheldende man (een vader?)? Hij slingerde voor Marokkanen uiterst beledigende opmerkingen naar het hoofd van de jongens. Dit was, zo vonden we allebei, een bijzonder explosieve en ongepaste interventie, eigenlijk olie op het vuur. Maar hoe groot was het vuur? Het liep gelukkig goed af. Niemand raakte gewond. De bootjes voeren verder, de boze man fietste weg. De jongens verspreidden zich en wij wandelden naar huis. Ik heb er nog vaak aan terug gedacht. Alles gebeurde zo snel, zoveel complexiteit kwam bijeen in slechts een paar minuten. Het was verwarrend en had ook heel anders kunnen eindigen. Wat zou u hebben gedaan?

Door **Sandra Schruijer**, hoogleraar Organisatiewetenschap aan de Utrecht University School of Governance en directeur van Professional Development International.

Literatuur

.....

DeRidder, R., Schruijer, S. & Tripathi, R. (1992). Norm violation as a precipitating factor of negative intergroup relations. In R. DeRidder & R. Tripathi (Eds.), *Norm violation and intergroup relations*. Oxford: Oxford University Press (p. 3-37).

Hastorf, A. & Cantril, H. (1954). They saw a game: A case study. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 49(1), p. 129-134.

Schruijer, S. & Lemmers, L. (1996). Explanations and evaluations by Turks and Dutchmen of norm violating ingroup and outgroup behaviour. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 6, p. 101-108.

.....